

ŚWIATOWIT

ROCZNIK

POŚWIĘCONY ARCHEOLOGII PRZEDDZIEJOWEJ

I BADANIOM

pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej

WYDAWANY STARANIEM

ERAZMA MAJEWSKIEGO.

Tom I. — 1899.

(57 ilustracyi w tekście i XI tablic).

WARSZAWA.

Skład Główny w Księgarni E. Wendego i S-ki, Krak.-Przedmieście № 9.

—
1899.

ŚWIATOWIT

ANNUAL OF THE INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY
OF THE UNIVERSITY OF WARSAW

VOL. XI–XII (LII–LIII)
(2013–2014)

FASCICLE B

PREHISTORICAL AND MEDIEVAL
ARCHAEOLOGY.
ARCHAEOLOGY OF POLAND

WARSAW 2018

ŚWIATOWIT

ROCZNIK INSTYTUTU ARCHEOLOGII
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

TOM XI–XII (LII–LIII)
(2013–2014)

FASCYKUŁ B

ARCHEOLOGIA PRADZIEJOWA
I ŚREDNIOWIECZNA.
ARCHEOLOGIA POLSKI

WARSZAWA 2018

Redaktor naczelny Wydawnictw Instytutu Archeologii UW:
Krzysztof Jakubiak

ŚWIATOWIT

ROCZNIK INSTYTUTU ARCHEOLOGII UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

Redaktor: Franciszek M. Stępnowski (f.stepniowski@uw.edu.pl)
Sekretarz redakcji: Andrzej Maciałowicz (amacialowicz@uw.edu.pl)
Współpraca redakcyjna: Ludwika Jończyk

Rada redakcyjna:
Włodzimierz Godlewski (Przewodniczący)
Elżbieta Jastrzębowska
Joanna Kalaga
Wojciech Nowakowski
Tadeusz Sarnowski
Tomasz Scholl
Karol Szymczak

All rights reserved
© 2018 Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego

ISSN 0082-044X

Projekt okładki, opracowanie graficzne i skład: Jan Żabko-Potopowicz
Druk: Totem.com.pl, ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Adres redakcji: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego,
Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa

Contents

Spis treści

Fascykuł B

ARCHEOLOGIA PRADZIEJOWA I ŚREDNIOWIECZNA. ARCHEOLOGIA POLSKI

Fascicle B

PREHISTORICAL AND MEDIEVAL ARCHAEOLOGY. ARCHAEOLOGY OF POLAND

Studia i materiały

Jacek Lech

Z DZIEJÓW BADAŃ NEOLITU W POLSCE: ANNA KULCZYCKA-LECIEJEWICZOWA (1934–2011)	9
Anna Kulczycka-Leciejewiczowa (1934–2011): From the History of Studies on the Neolithic in Poland	51

Marta Osypińska, Joanna Piątkowska-Malecka

HODOWLA I ŁOWIECTWO WŚRÓD SPOŁECZNOŚCI ZAMIESZKUJĄCYCH WIELOKULTUROWĄ OSADĘ W BODZI (ST. 1).....	55
Breeding and Hunting among the Communities Inhabiting the Multicultural Settlement at Bodzia (Site 1)	85

Agnieszka Jarzec

MATERIAŁY KULTURY ŁUŻYCKIEJ ZE STANOWISKA 4 W MAGNUSZEWIE MAŁYM, POW. MAKOWSKI	87
Archaeological Relics of the Lusatian Culture from Site 4 in Magnuszew Mały, the Maków District	114

Przemysław Dulęba

O POŻYTKU Z KWERENDY ARCHIWALNEJ. PRZYKŁAD ODKRYĆ ZWIĄZANYCH Z KULTURĄ LATEŃSKĄ Z OBSZARU GÓRNEGO ŚLĄSKA	117
On the Benefits of Archival Research. An Example of Discoveries Related to the La Tène Culture from Upper Silesia	135

Ростислав Терпиловский, Геннадий Жаров

ДРУЖИННЫЙ МОГИЛЬНИК ПОЗДНЕГО ПРЕДРИМСКОГО ВРЕМЕНИ НА СЕЙМЕ.....	137
WARRIOR CEMETERY FROM THE LATE PRE-ROMAN PERIOD ON THE RIVER SEYM	150
Cmentarzysko wojowników z młodszego okresu przedrzymskiego nad rzeką Sejm	155

Iwona Kowalczyk-Mizerakowska

BOGATY GRÓB WOJOWNIKA Z SANDOMIERZA-KRAKÓWKI W KONTEKŚCIE ŚWIĘTOKRZYSKIEGO CENTRUM HUTNICZEGO	157
Rich Warrior's Grave from Sandomierz-Krakówka Considered in the Context of the Świętokrzyskie Metallurgic Centre	171

Agata Chilińska-Früboes

PRZEDWOJENNE ZNALEZISKA RZYMSKICH ZAPINEK KABŁĄKOWYCH DATOWANYCH NA WCZESNY OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH Z OBSZARU KULTURY DOLLKEIM-KOVROVO	173
Pre-war Finds of Imported Roman Bow Brooches Dated to the Early Roman Period Found at the Area of the Dollkeim-Kovrovo Culture	202

Joanna Piątkowska-Malecka, Teresa Tomek

SSAKI I PTAKI W GOSPODARCE LUDNOŚCI ZAMIESZKUJĄCEJ WCZESNOŚREDNIOWIECZNY ZESPÓŁ OSADNICZY W KULCZYNIE-KOLONII (ST. 8), POW. WŁODAWSKI	205
Mammals and Birds in the Economy of the Inhabitants of the Early Medieval Settlement Complex in Kulczyn-Kolonia (Site 8), the Włodawa District	221

Róża Paszkowska

WSTĘPNE WYNIKI ANALIZY ARCHEOZOOLOGICZNEJ ZABYTKÓW Z KOŚCI I POROŻA Z WCZESNOŚREDNIOWIECZNEGO RADOMIA, STANOWISKA 1 I 2	223
Preliminary Results of an Archaeozoological Analysis of Artefacts Made of Bone and Antlers from Early Medieval Radom, Sites 1 and 2.....	241

Jerzy Sikora, Piotr Kittel, Piotr Wroniecki

W POSZUKIWANIU MILENIJNEGO MIRAŻU. NOWE BADANIA GRODZISKA W ROZPRZY (POW. PIOTRKOWSKI, WOJ. ŁÓDZKIE)	243
In Search of a Millennial Mirage. New Investigation of the Stronghold in Rozprza (Piotrków District, Łódzkie Voivodeship)	269

Sławomir Wadył

WCZESNOŚREDNIOWIECZNE KLAMRY HACZYKOWATE Z ZIEM PRUSKICH. KLAMRY DO PASA, BŁYSTKI CZY ZAPINKI?.....	271
Belt Buckles, Fishing Lures, or Brooches? Early Medieval Hook Buckles from Prussia	284

Andrzej Buko

NAJSTARSZA FAZA REZYDENCJI DANIELA ROMANOWICZA NA GÓRZE KATEDRALNEJ W CHEŁMIE: PYTANIA I HIPOTEZY	285
The Oldest Phase of the Daniel Romanovich's Residence on the Cathedral Hill in Chełm: Questions and Hypotheses	301

Dominik Chudzik

MUROWANA ARCHITEKTURA SAKRALNA ZIEMI HALICKIEJ OD XIII DO POCZĄTKU XIV WIEKU	303
Brick-Built Sacred Architecture in the Halych Land since the 13 th until the Early 14 th Century	325

Anna Kubica-Grygiel

PÓŹNOŚREDNIOWIECZNE SZCZĄTKI LUDZKIE ODKRYTE W OBRĘBIE KOŚCIOŁA I KLASZTORU OO. DOMINIKANÓW W KRAKOWIE.....	327
Late Medieval Human Remains Discovered within the Dominican Church and Monastery in Kraków.....	337

Wydarzenia

Monika Rekowska

UROCZYSTOŚĆ W KOZIENICACH KU CZCI PROFESORA TOMASZA MIKOCKIEGO	341
--	-----

Kronika wykopalisk

Paweł Szymański

CZERWONY DWÓR, ST. XXI, WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE. BADANIA W LATACH 2013–2014	349
Czerwony Dwór, Site XXI, the Warmińsko-Mazurskie Voivodeship. Excavations in 2013–2014	357

Artur Brzóska, Magdalena Nowakowska

W POSZUKIWANIU ŚLADÓW WALK PARTYZANCKICH POWOJENNEGO PODZIEMIA NIEPODLEGŁOŚCIOWEGO („ŻOŁNIERZY WYKLĘTYCH”). BADANIA PODWODNE JEZIORA BROŻANE NA TERENIE PUSZCZY AUGUSTOWSKIEJ W 2013 ROKU	359
Searching for Traces of Guerrilla Warfare of the Post-War Anti-Communist Underground (‘Cursed Soldiers’). Underwater Exploration of the Brożane Lake in the Augustów Primeval Forest in 2013.....	363

Adam Cieśliński, Andrzej Kasprzak, Zbigniew Stasiak

NOWY ŁOWICZ, ST. 2, WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE. BADANIA W LATACH 2013–2014	365
Nowy Łowicz, Fst. 2, Woiwodschaft Westpommern. Ausgrabungen 2013–2014	371

Władysław Roszyk

PETRYKOZY, ST. 3, WOJ. MAZOWIECKIE. BADANIA W ROKU 2014.....	375
Petrykozy, Site 3, the Mazowieckie Voivodeship. Excavations in 2014	379

Karolina Blusiewicz

PUCK (DZIAŁKA NR 148/1), WOJ. POMORSKIE. BADANIA W ROKU 2014	381
Puck (Plot no. 148/1), the Pomorskie Voivodeship. Excavations in 2014	386

Michał Starski

PUCK, STARY RYNEK 13 I 14, WOJ. POMORSKIE. BADANIA W LATACH 2013–2014	389
Puck, 13 and 14 Stary Rynek Street, the Pomorskie Voivodeship. Excavations in 2013–2014	395

PRZEMYSŁAW DULĘBA

O POŻYTKU Z KWERENDY ARCHIWALNEJ. PRZYKŁAD ODKRYĆ ZWIĄZANYCH Z KULTURĄ LATEŃSKĄ Z OBSZARU GÓRNEGO ŚLĄSKA

Keywords: Upper Silesia, La Tène Culture, burials, pottery, personal adornment and dress accessories

1. Wstęp

Archeolodzy polscy wciąż stoją przed swoistym wyzwaniem, jakim jest uporanie się z obfitą dokumentacją pozostałą po działalności na obszarze Śląska przedwojennych badaczy niemieckich. Prezentowane poniżej ustalenia są wynikiem kwerendy archiwalnej w placówkach muzealnych z obszaru Górnego Śląska¹, w których znajdują się informacje na temat znalezisk związanych z osadnictwem kultury lateńskiej. W przypadku wspomnianej jednostki taksonomicznej jest to o tyle ważne, iż znaleziska z nią związane, pomimo dynamicznego rozszerzania arealu badań terenowych, odkrywane są relatywnie rzadko. Dotyczy to w szczególności stanowisk o charakterze sepulkralnym. Do chwili obecnej znamy zaledwie dwa niewielkie cmentarzyska, oba zlokalizowane na obszarze miejscowości Kietrz (GEDL 1978: ryc. 1), oraz siedem stanowisk, z których pochodzą pojedyncze pochówki. Ponadto znane są informacje na temat niepewnych znalezisk o domniemanym charakterze grobowym z kolejnych dwóch miejscowości (Ryc. 1). Tej skromnej liczbie grobów towarzyszy ponad 400 stanowisk osadniczych², które zostały rozpoznane głównie na podstawie prospekcji powierzchniowej, prowadzonej w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (Ryc. 2). W tej liczbie znajduje się kilkadziesiąt stanowisk znanych jedynie ze źródeł archiwalnych, dla których nie udało się ustalić dokładnej lokalizacji, którą z kolei znamy dla ok. 330 stanowisk. W wielu przypadkach należy liczyć się z sytuacją, iż stanowiska bez ustalonej lokalizacji w istocie pokrywają się z tymi, które znamy z współczesnej prospekcji powierzchniowej prowadzonej w ramach AZP. Z powyższych uwag jasno wynika, iż brak znalezisk grobowych jest jedynie kwestią stanu badań, a nie uwarunkowań kulturowych analizowanego odcinka czasowego. Wspomniane

wyżej dane wyraźnie wskazują, jak istotne znaczenie ma pogłębienie naszej wiedzy na temat nawet pojedynczych znalezisk grobowych z obszaru Górnego Śląska.

2. Grób z Baborowa, pow. głubczycki

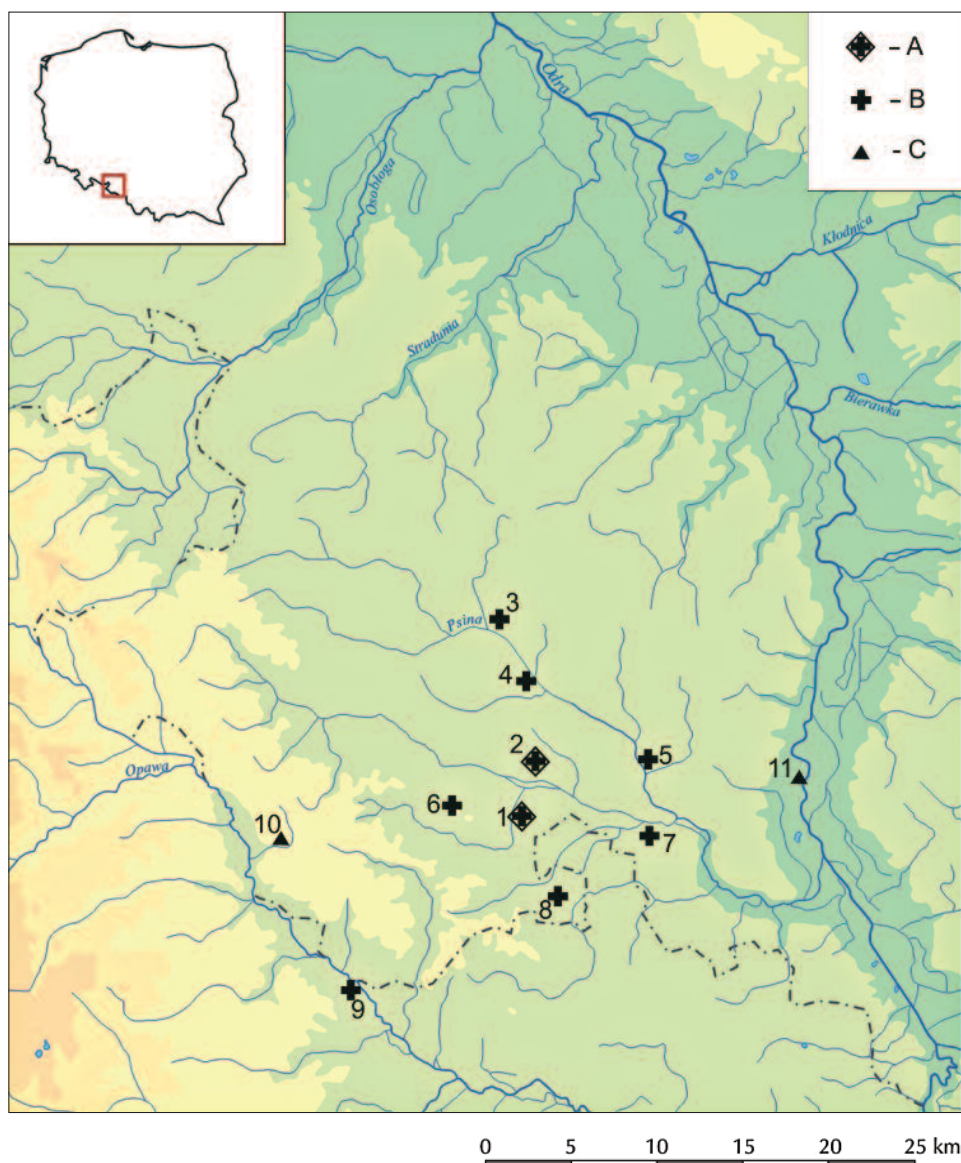
W monografii kultury lateńskiej w Polsce znajduje się informacja o znaleziskach pochodzących z grobu celtyckiego z miejscowości Baborów, pow. głubczycki (przed 1945 r. – *Bauerwitz, Kr. Leobschütz*), które przechowywane były w Muzeum w Raciborzu (WOŹNIAK 1970: 293–294). Z. Woźniak powołuje się na wzmianki w literaturze (*NEUE BODENFUNDE...* 1933b: 58; RASCHKE 1933: 7; 1934: 17) i przytacza informację, że zabytki te zaginęły, co dotyczyło rzeczywiście większości kolekcji dawnego *Museum Ratibor*, która uległa zniszczeniu i rozproszeniu w trakcie zajęcia Raciborza przez oddziały sowieckie w 1945 r. Te zdawkowe informacje były powielane także w nowszej literaturze (BEDNAREK 2007: 308, tab. 11). Część zabytków pochodzących z kolekcji raciborskiej ocalała i znajduje się obecnie w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu (dalej: MG). Szczęśliwym zbiegiem okoliczności w tej grupie znalazły się również zabytki z Baborowa.

Dzięki informacjom pochodzącym z archiwum aktowego dawnego Górnośląskiego Urzędu Prehistorii (*Landesamt für Vorgeschichte Oberschlesiens*), przechowywanego obecnie w Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu (dalej: MŚO;teczka *Bauerwitz*), możemy uzupełnić naszą skąpą wiedzę na temat grobu z Baborowa. W 1932 r. pan Schneider z Gliwic dostarczył dwa celtyckie naczynia wykonane na kole, znalezione w Baborowie. W styczniu 1933 r. sporządził ponadto raport dotyczący kontekstu ich odkrycia. Wedle tego raportu, wspomniane naczynia znaleziono w 1895 r. w wybijarskim gliny na terenie cegielni należącej do Antona Deponte. Zalegały na głębokości ok. 1–1,5 m, w jamie wypełnionej ciemną ziemią. Ponoć

¹ Kwerendę archiwalną zrealizowano w ramach projektu Narodowego Centrum Nauki pt. „Kultura lateńska na Śląsku. Chronologia, zasięg i ponadregionalne powiązania” (2013/08/S/HS3/00278). Autor pragnie podziękować wszystkim osobom, które umożliwiły pomyślne przeprowadzenie tej pracy. Są to: Jacek Soida (Muzeum

Śląskie w Katowicach), Beata Badura (Muzeum Górnośląskie w Bytomiu), Ewa Matuszczyk, Elwira Holz (Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu), R. Turakiewicz, M. Reznier (Muzeum w Raciborzu).

² Stan na kwiecień 2016 r.

Ryc. 1. Znajdźiska grobowe kultury lateńskiej z obszaru Górnego Śląska. A – cmentarzysko; B – pojedynczy pochówek; C – domniemane znajdźisko sepulkralne. 1. Kietrz (stan. 1); 2. Kietrz-Łęgi (stan. 19); 3. Baborów; 4. Dzielów; 5. Kornice; 6. Nowa Cerekwia; 7. Samborowice; 8. Ściborzyce Wielkie; 9. Vávrovice; 10. Branice; 11. Racibórz (oprac. P. Dulęba, P. Martyński).

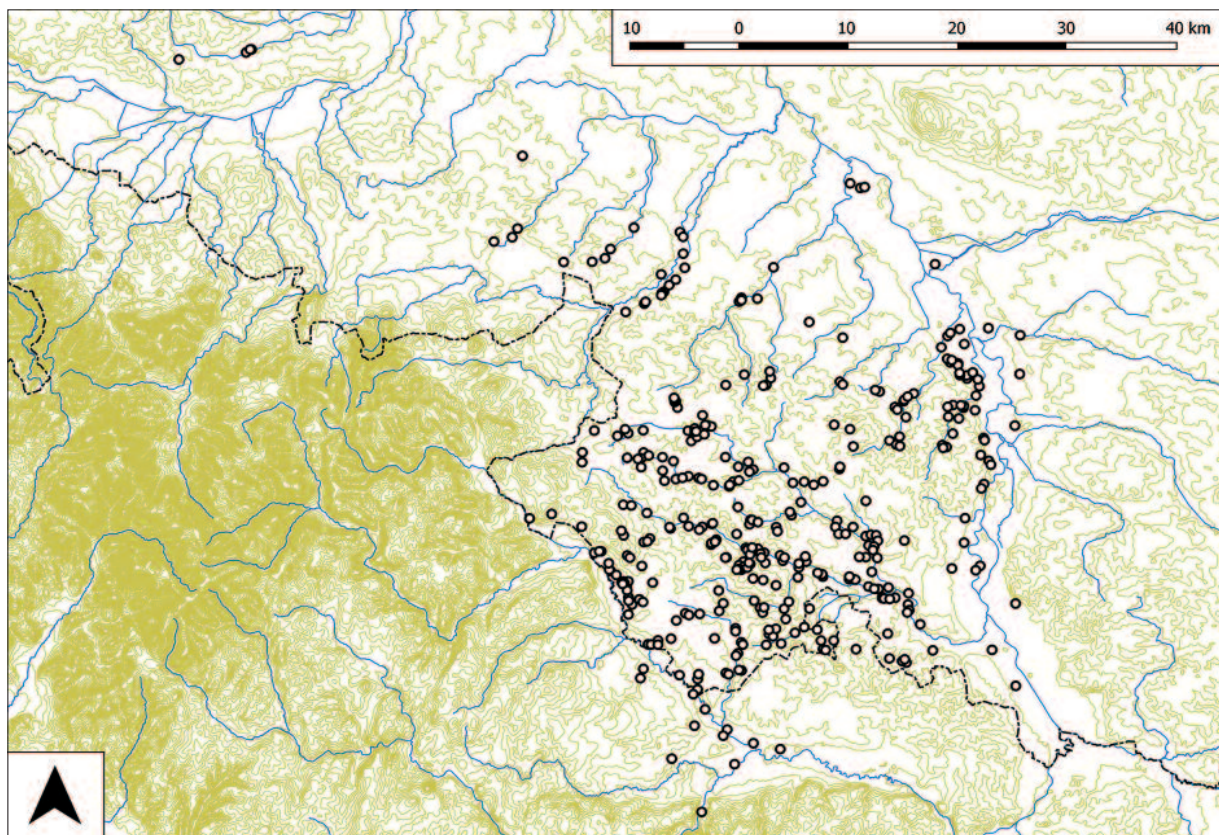
Fig. 1. Finds from funeral contexts of the La Tène Culture from Upper Silesia. A – cemetery, B – individual burial, C – supposed funeral find.

znajdował się tam również szkielet, który został usunięty przez znalców. W raporcie wzmiankowane jest także trzecie naczynie, określone jako *Tasse* (kubek, czarka). Ponieważ w dalszych informacjach nie pojawiają się wzmianki o tym trzecim naczyniu, wydaje się, że chodzi tu o zabytek z innego obiektu, zapewne o innej chronologii. Z uwagi iż naczynie to mogło być zaopatrzone w uchwyt, można wykluczyć jego związek z kulturą lateńską³. Być może chodzi tu o zabytek ze zniszczonego grobu kultury lużyckiej, które znajdowano w tym miejscu.

Stanowisko 3 – *Ziegelei Deponte* jest obiektem wielokulturowym, w skład którego wchodzi m.in. osada neolityczna i cmentarzysko kultury lużyckiej. Pierwsze znajdźiska z tego miejsca zostały odnotowane już w 1889 r. przez najbardziej aktywnego amatora archeologii z tego terenu – pplk. Rudolfa Stöckela. Ze szkicu sytuacyjnego (Ryc. 3) wykonanego w 1926 r. przez Georga Raschkego wynika, że jako cegielnię Depontego określano wschodnią z dwóch części, wyraźnie rozdzielonych drogą polną. Stanowisko 2 – *Ziegelei Kokott* (od 1932 r. – *Bauerwitzer Ziegelwerke*) to

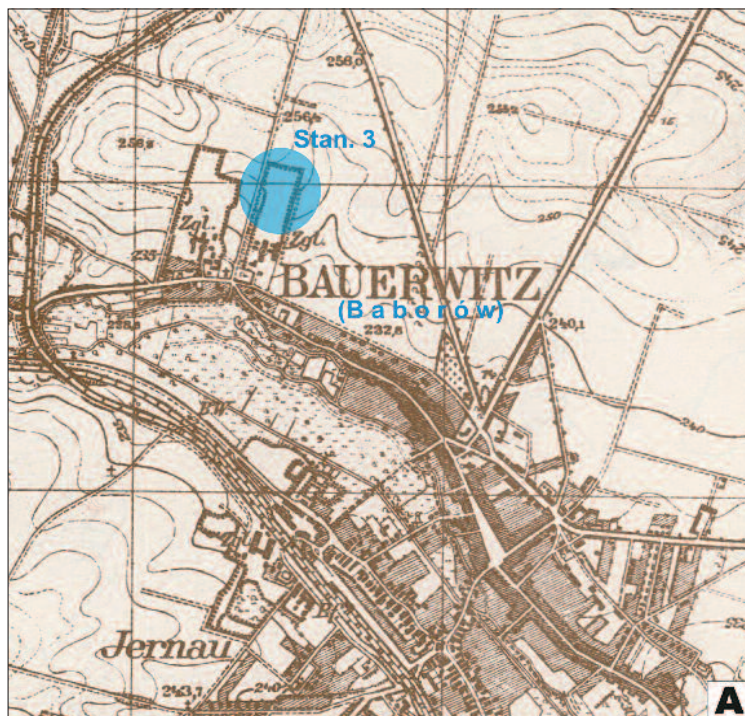
³ Naczynia zaopatrzone w uchwyt nie występują w grobach celtyckich. Bardzo rzadko także pojawiają się wśród znajdźisk z osad i są to specyficzne formy, wyraźnie różniące się od egzemplarzy

znanych z zespołów innych występujących na Górnym Śląsku kultur.

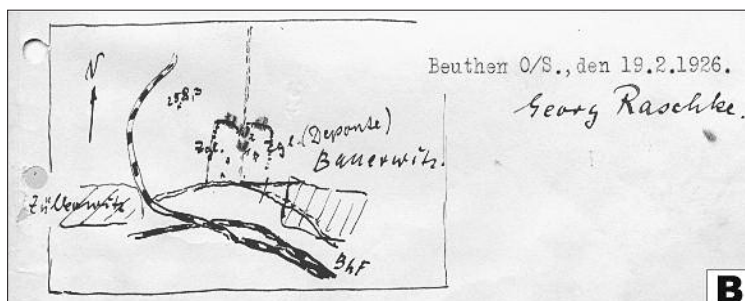
Ryc. 2. Stanowiska kultury lateńskiej z obszaru Górnego Śląska (oprac. P. Dulęba).

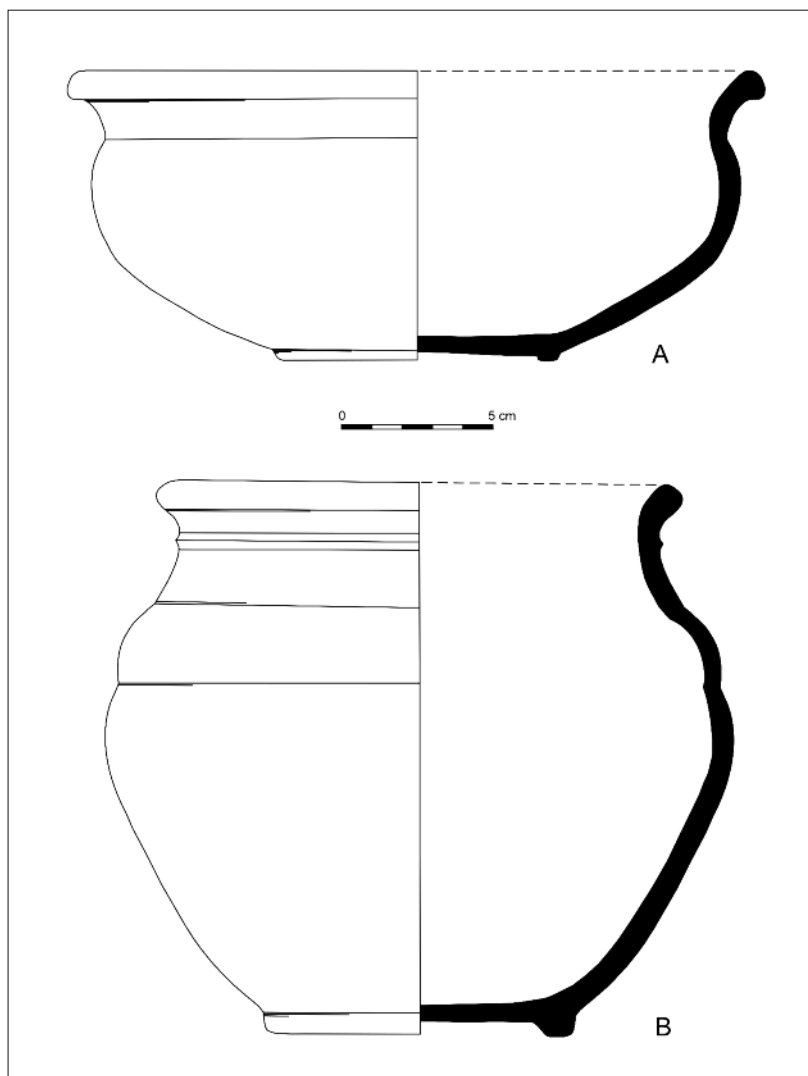
Fig. 2. La Tène Culture sites in Upper Silesia.

Ryc. 3. Lokalizacja stanowiska 3 w Baborowie na podkładzie niemieckiej archiwalnej mapy sztabowej (A) oraz wg szkicu (B) autorstwa Georga Raschkego (Archiwum MŚO).

Fig. 3. Localisation of site 3 in Baborów marked on a German archival ordnance map (A), and according to a draft (B) by Georg Raschke.

Ryc. 4. Naczynia gliniane z Baborowa (rys. P. Dulęba).

Fig. 4. Clay vessels from Baborów.

najprawdopodobniej cegielnia zachodnia (**Ryc. 3:B**). Z tego stanowiska pochodzą groby ciałopalne kultury przeworskiej (GODEŁOWSKI 1973: 277). Z dalszych meldunków wynika, że destrukty obiektów znajdowano pomiędzy dwoma stanowiskami, tak więc stanowią one *de facto* jedno duże stanowisko. Anton Deponte zmarł w 1932 r., a po jego śmierci cegielnia często zmieniała właścicieli, dlatego w kolejnych raportach dotyczących odkryć pojawia się pod zmienionymi nazwami. Kolekcja zabytków, którą posiadał pan Deponte, rozproszyła się, a jej część znalazła się w Gliwicach.

Naczynia pochodzące z prezentowanego pochówku zachowały się w bardzo dobrym stanie. Nie widać na nich śladów przepalenia, więc przekaz pana Schneidera o znalezieniu ich w pobliżu szkieletu wydaje się dość wiarygodny.

1. Waza wykonana na kole, zdobiona cienką listwą plastyczną i szerokim walcem plastycznym, dno w formie wyraźnie wydzielonej stopki, uformowane na pierścieniu; wypalona w atmosferze utleniającej; wys. 18 cm,

średn. wylewu 16 cm, średn. dna 10 cm; *Museum Ratibor*, nr inw. R. 36:32 (przed 1945 r.); MG Bytom, nr inw. 326:58/3579. (**Ryc. 4:B, 5**).

2. Misa wykonana na kole, z wylewem wywiniętym na zewnątrz i zaznaczoną partią szyjki, dno uformowane na pierścieniu, wypalona w atmosferze utleniającej; wys. 9,5 cm, średn. wylewu 22 cm, średn. dna 9 cm; *Museum Ratibor*, nr inw. R. 37:32 (przed 1945 r.); MG Bytom, nr inw. 327:58/3580. (**Ryc. 4:A, 5**).

Waza z Baborowa ma bardzo dobre analogie wśród ceramiki sepulkralnej z obszaru Moraw. Niemal identyczne naczynie zostało znalezione w szkieletowym grobie nr 15 z cmentarzyska w miejscowości Holubice, okr. Vyškov (ČIŽMÁŘOVÁ 2009: 63, tabl. 7:5). Poza wspomnianym naczyniem, jedyne wyposażenie zmarłego stanowił podwójny naramiennik (czes. *dvojnáramek*, niem. *Doppelarmring*) wykonany z brązu (ČIŽMÁŘOVÁ 2009: 63, tabl. 7:4). Ta bardzo specyficzna ozdoba, składająca się z dwóch kolistych obręczy, niekiedy bardzo efektownie dekorowanych, złączonych za pomocą specjalnego ogniwa, to zabytek typowy dla

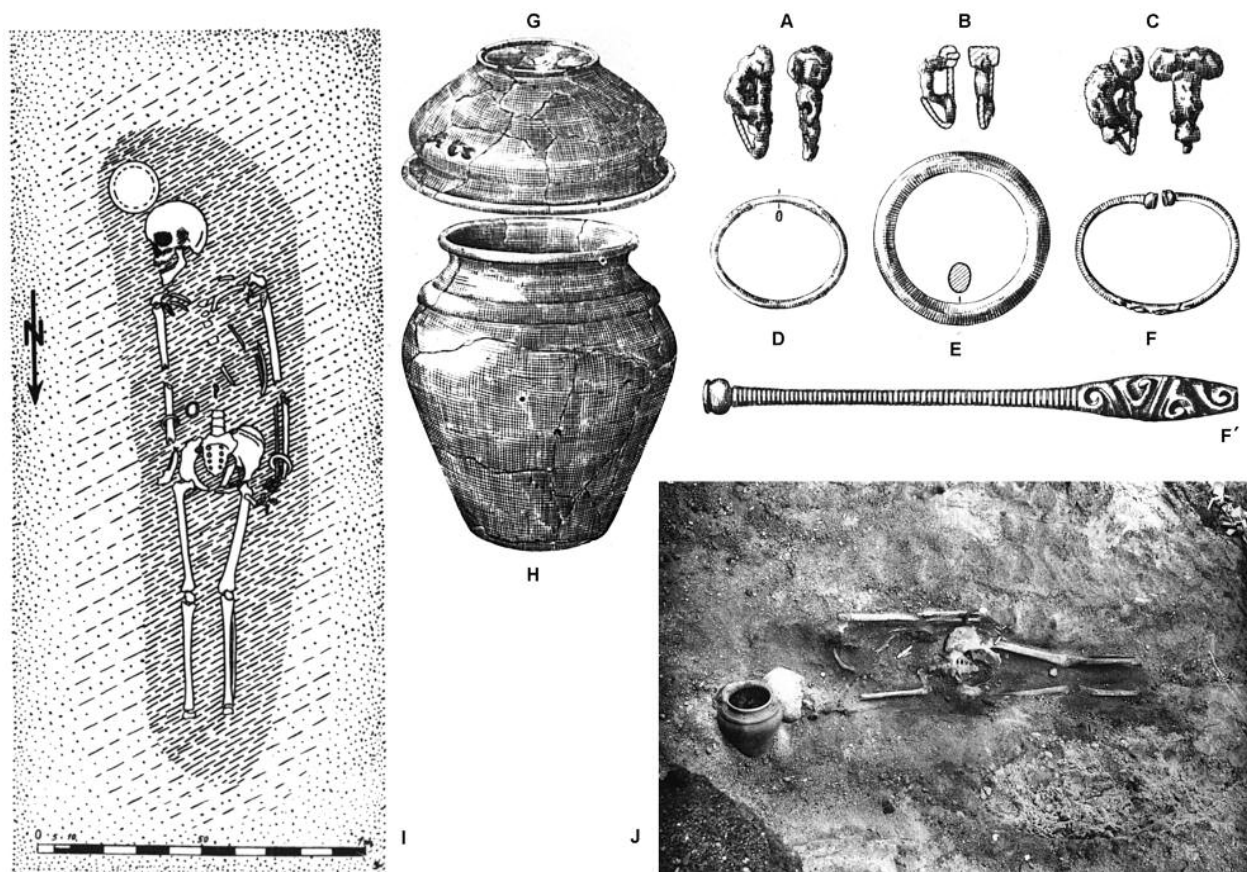
Ryc. 5. Naczynia gliniane z Baborowa (fot. P. Dulęba).

Fig. 5. Clay vessels from Baborów.

celtyckich pochówków z fazy LT B₂ na obszarze Moraw (ČIŽMÁŘ 1975: 424). R. Gebhard zabytki tego typu łączył z 5. horyzontem cmentarzysk wg periodyzacji własnego autorstwa, datowanym na stadium LT B_{2b} (GEBHARD 1989: 93, ryc. 32:6). Taką pozycję chronologiczną wzmiankowanych naczyń potwierdza dodatkowo pochówek 4 z Holubic, gdzie wystąpiło zbliżone kształtem i rozmiarami naczynie (ČIŽMÁŘOVÁ 2009: 60, tabl. 2:2). Grób ten jest pewnie datowany na stadium LT B_{2b}. Bardzo podobne naczynie znaleziono również na zniszczonym cmentarzysku w miejscowości Syrovice, okr. Brno-venkov (ČIŽMÁŘOVÁ 2011: 154, tabl. 52:11). Dwustożkowate naczynia kultury lateńskiej zdobione plastycznymi listwami są na morawskich cmentarzyskach bardzo charakterystycznymi znaleziskami, przeważnie występującymi w pochówkach datowanych na

fazę LT B₂ (ČIŽMÁŘ 1975: 424, 426). Naczynia z tego okresu są zazwyczaj niższe i bardziej zaokrąglone niż wcześniejsze występujące formy ceramiczne.

Misa zbliżona kształtem do okazu z Baborowa znana jest z grobu 3 z cmentarzyska w miejscowości Kloboučky, okr. Vyškov (ČIŽMÁŘOVÁ 2013: tabl. 21:12). Pochówek ten na podstawie znalezionych w nim ozdób i części stroju należy datować na stadium LT B_{2b}. Misa esowata z wydzieloną szyjką to jeden częstszych typów naczyń występujących w pochówkach na obszarze Kotliny Karpackiej. Egzemplarz zbliżony kształtem do misy z Baborowa odkryto na cmentarzysku w miejscowości Dubník, okr. Nové Zámky, w południowo-zachodniej Słowacji (BUJNA 1989: tabl. XXIII:11), gdzie stanowiła część bogatego inwentarza grobowego, który należy synchronizować z 4. horyzontem

Ryc. 6. Grób 27 z cmentarzyska w Sobocisku (wg HOFFMANN 1940; oprac. P. Dulęba). A–C: żelazo; D, F: brąz; E: sapropelit; G, H: glina.
Fig. 6. Burial no. 27 from Sobocisko. A–C: iron; D, F: bronze; E: saponelite; G, H: clay.

wg periodyzacji R. Gebharda (1989: 77, 80, ryc. 23). Analogiczne misy są znajdowane na stanowiskach osadowych z terenu Moraw (ČIZMÁŘOVÁ 2004: 175), gdzie niekiedy znajdowano je w obiektach datowanych na okres środkowolateński (PARMA 2007: 340, ryc. 4:2). Nieco wcześniejszą pozycję chronologiczną mają znaleziska analogicznych mis na osadach z terenu południowo-zachodniej Słowacji (BŘEZINOVÁ 2000: tabl. 124:7, 135:15, 137: 9,19, 155:4, 159:3,4). Na osadzie Nitra-Šindolka egzemplarz takiej misy został znaleziony w obiekcie 186/85, datowanym brązową zapinką o konstrukcji wczesnolateńskiej na fazę LT B₂ (BŘEZINOVÁ 2000: tabl. 120:6).

Podsumowując przedstawione powyżej obserwacje, należy stwierdzić, że pochówek z Baborowa może być datowany na fazę LT B₂. Naczynia ceramiczne nie były standardowym wyposażeniem grobowym na cmentarzyskach kultury lateńskiej. Częstsze pojawianie się ceramiki w zespołach grobowych jest cechą regionalną, którą obserwuje się na obszarze Górnego Śląska, Moraw oraz Wschodnich Czech (MANGEL 2009: 36–38, ryc. 10). Obecność więcej niż jednego naczynia w grobie jest cechą, która występuje przede wszystkim na rozległym terytorium Kotliny Karpackiej, gdzie ich liczba mieści się w przedziale od dwóch aż do siedmiu (BUJNA 1982: 371, 377). Zestaw skła-

dający się z wazy przykrytej odwróconą do góry misą często pojawia się w ciałopalnych pochówkach popielnicowych, czego najlepszym przykładem jest cmentarzysko na stanowisku 1 w Kietrze, pow. głubczycki (GEDL 1978). Jednak nie jest to regułą i znamy także analogicznie wyposażone pochówki szkieletowe, czego przykładem jest grób 27 z cmentarzyska w Sobocisku, pow. olawski (HOFFMANN 1940: 22, ryc. 15, 17, 20). Jego wyposażenie, na które – prócz pary naczyń – składały się 3 żelazne zapinki, brązowa bransoleta, bransoleta z sapropelitu oraz brązowy pierścień od pasa (Ryc. 6), wskazuje, że należy go datować na stadium LT B_{2a} i łączyć z 4. horyzontem płaskich cmentarzysk celtyckich wg R. Gebharda (1989: ryc. 46).

Oprócz opisanego znaleziska grobowego na gruntach miejscowości Baborów znajdowano również fragmenty celtyckich naczyń grafitowych, które mogą pochodzić z zarejestrowanych tu osad (NEUE BODENFUND... 1930: 15; 1937b: 202; JAHN 1931: 152; WOŹNIAK 1970: 294). Niestety nie sprecyzowano miejsca znalezienia zabytków, podając jedynie informację, że znajdowało się ono za istniejącym ówczesnie boiskiem sportowym. Kolejne stanowisko kultury lateńskiej zlokalizowano na polach w południowo-zachodniej części Jaroniowa (przed 1945 r. – Bauerwitz-Jernau), obecnie dzielnicy Baborowa (JAHN 1931: 152;

WOŹNIAK 1970: 294). Na ostatnim ze wspomnianych stanowisk znaleziono fragment naczynia grafitowego zdobionego ornamentem stempelkowym w postaci rzędu półksiężyców. Tego typu ornamentyka, bardzo charakterystyczna dla obszaru Moraw, Górnego Śląska i Zachodniej Małopolski, występuje w okresie wczesnolateńskim i trwa do fazy LT C₁ włącznie (HLAVA 2008: 218–221, mapa 4b). Prawidłowość ta została zaobserwowana na bardzo dużej próbie naczyń. Wydaje się prawdopodobne, iż przynajmniej jedno z przytaczanych stanowisk osadniczych mogło być współczesne pochówkowi ze stanowiska 3.

3. Grób szkieletowy ze Ściborzyc Wielkich, pow. głubczycki

Podobny problem braku dokładnych danych na temat wyposażenia dotyczył pochówku szkieletowego znalezionej w Ściborzycach Wielkich (przed 1945 r. – *Stauberwitz, Kr. Leobschütz*), pow. głubczycki. W 1932 r. pani A. Wallascheck ze Ściborzyc Wielkich wysłała kartkę pocztową do Górnośląskiego Urzędu Prehistorii, w której poinformowała o znalezisku ludzkiego szkieletu, któremu towarzyszył *Kupferring*⁴. Owego znaleziska dokonano podczas karczowania drzew w ogrodzie na posesji młyn-

rza W. Proskiego (dom nr 1), znajdującą się w północno-zachodniej części wsi, na wschodnim stoku niewielkiego wzgórza (**Ryc. 7**). Miejsce to oznaczono później jako stanowisko 6^e. Reakcja ówczesnych służb konserwatorskich była natychmiastowa. W kilka dni od otrzymania informacji o znalezisku częściowo zachowany pochówek został wyeksplorowany przez archeologa dr. Georga Raschkego i preparatora Ottona Hanskego; wykonali oni odpowiednią dokumentację, z której zachowała się wersja fotograficzna (**Ryc. 8–10**). Pochówek został wyróżniony na głębokości ok. 40–50 cm, a jama grobowa, częściowo zniszczona w trakcie karczowania drzewa, miała wymiary ok. 80 × 200 cm i dłuższą ośią była zorientowana na linii północ-południe. Szkielet znajdował się w pozycji wyprostowanej, z prawą ręką na piersi, a głową skierowaną w stronę północną. W archiwum znajduje się także maszynopis analizy antropologicznej z 1933 r., którą wykonał dr Rudolf Glaser, wrocławski archeolog i antropolog. Według niej, grób odkryty w Ściborzycach Wielkich zawierał szczątki kobiety, mierzącej prawdopodobnie ok. 170–175 cm wzrostu, zmarłej w wieku ok. 35–40 lat. Na wyposażenie zmarłej składał się brązowy naszyjnik, dwie brązowe bransolety i koliste, żelazny pierścień. Zabytki te przechowywano do 1945 r. w Muzeum w Raciborzu. Obecnie uważa się ją za zaginioną lub zniszczoną.

Ryc. 7. Lokalizacja stanowiska 6 w Ściborzycach Wielkich na podkładzie niemieckiej archiwalnej mapy sztabowej.

Fig. 7. Localisation of site 6 in Ściborzyce Wielkie marked on a German archival ordnance map.

⁴ Archiwum MŚO (teczka *Stauberwitz*).

⁵ W pracy Z. Woźniaka (1970: 313) prezentowane znalezisko mylnie opisano jako pochodzące ze stanowiska 4, natomiast w nomenklaturze AZP figuruje ono jako stanowisko 6 (AZP 103-38/70), bez dokładnej lokalizacji. Stanowisko 4, wg informacji

archiwalnych, znajdowało się na północny zachód od zabudowań wsi, na wzgórzu o wys. 266,6 m n.p.m. Nieopodal miejsca odkrycia grobu znajduje się duże wydzierzysko gliny, gdzie zostało zlokalizowane stanowisko 1 (AZP 103-39/66), znane z archiwa-
liów (osada neolityczna i cmentarzysko ciałopalne).

Ryc. 8. Grób ze Ściborzyc Wielkich (fot. G. Raschke, Archiwum MŚO).

Fig. 8. Burial from Ściborzyc Wielkie.

Ryc. 9. Grób ze Ściborzyc Wielkich (fot. G. Raschke, Archiwum MŚO).

Fig. 9. Burial from Ściborzyc Wielkie.

Ryc. 10. Grób ze Ściborzyc Wielkich (fot. G. Raschke, Archiwum MŚO).

Fig. 10. Burial from Ściborzyc Wielkie.

Informacje o wspomnianym pochówku zostały zdawkowo wspomniane w literaturze przedwojennej (*NEUE BODENFUNDE...* 1933a: 22; RASCHKE 1934: 17). Jedyne dotychczas znane informacje na temat wyposażenia grobu ze Ściborzyc Wielkich pochodziły z opisu zawartego w archiwum aktowym, który został przytoczony w pracy Z. Woźniaka (1970: 86–87, 313). Kwerenda w archiwum MŚO wykazała, iż zachowała się dokumentacja fotograficzna z eksploracji pochówku oraz dokładne rysunki zaginionych zabytków, dzięki którym możemy powiedzieć o wiele więcej na ich temat i skorygować dotychczasowe, niekiedy błędne, ustalenia. Naszyjnik, który wydobyto z grobu przed przyjazdem archeologów, znajdował się – wedle informacji znalców – w okolicy głowy. Zdjęcia grobu wykonane przez dr. Raschkego wskazują, iż obie bransolety brązowe znajdowały się na przedramionach, natomiast żelazny pierścień znaleziono nieco z boku, w okolicach miednicy i kości udowej.

1. Brązowy naszyjnik z pieczętkowatymi zakończeniami, połamany na 6 fragmentów; rozmiary 14–14,2 cm, kolistą w przekroju obręcz o średnicy 0,4 cm (**Ryc. 11:C**).
2. Brązowa bransoleta, otwarta z pieczętkowatymi zakończeniami; rozmiary 5,6–6,3 cm, półkola w przekroju obręcz o średnicy 0,5 cm (**Ryc. 11:A**).
3. Brązowa bransoleta, otwarta z lekko wyodrębnionymi zakończeniami; rozmiary 5–6 cm, kolistą w przekroju obręcz o średnicy 0,5 cm (**Ryc. 11:B**).
4. Żelazny pierścień od pasa (?), silnie skorodowany; średnica zewnętrzna: 5,4–5,6 cm, średnica wewnętrzna: 3,7–3,9; owalna w przekroju obręcz o średnicy 0,7 cm (**Ryc. 11:D**).

Zbiory: *Landesamt für Vorgeschichte Oberschlesiens/Museum Ratibor*, nr inw. R 168–171:1935 (przed 1945 r.).

W 1937 r. na stanowisku 6 dokonano dalszych odkryć, którymi były ciałopalne groby kultury łużyckiej. W archiwalnych raportach znajduje się również wzmianka o informacji pani Wallascheck o innym znalezisku pochówka szkieletowego, dokonanym w 1910 r. w wybijarsku gliny (stanowisko 1), które graniczy ze stanowiskiem 6. W pobliżu szkieletu miałyby być także znalezione srebrne monety, które określono jako emisje cesarzowej Marii Teresy. Pani Wallascheck jest także autorką kolejnej informacji z 1936 r. o odkryciu grobu szkieletowego na posesji młynarza W. Proskego, jednak wydaje się, że chodzi tu raczej o uzupełnienie informacji dotyczących grobu znalezione go w 1932 r., a nie o nowe odkrycie, co sugeruje Z. Woźniak (1970: 313). Potwierdza to również lakoniczna wzmianka w literaturze (*NEUE BODENFUNDE...* 1937a: 65). Nie mamy pewności, czy w przypadku wspomnianych wyżej kolejnych znalezisk chodziło o groby kultury lateńskiej, bowiem nie zachowały się żadne wiarygodne przesłanki na

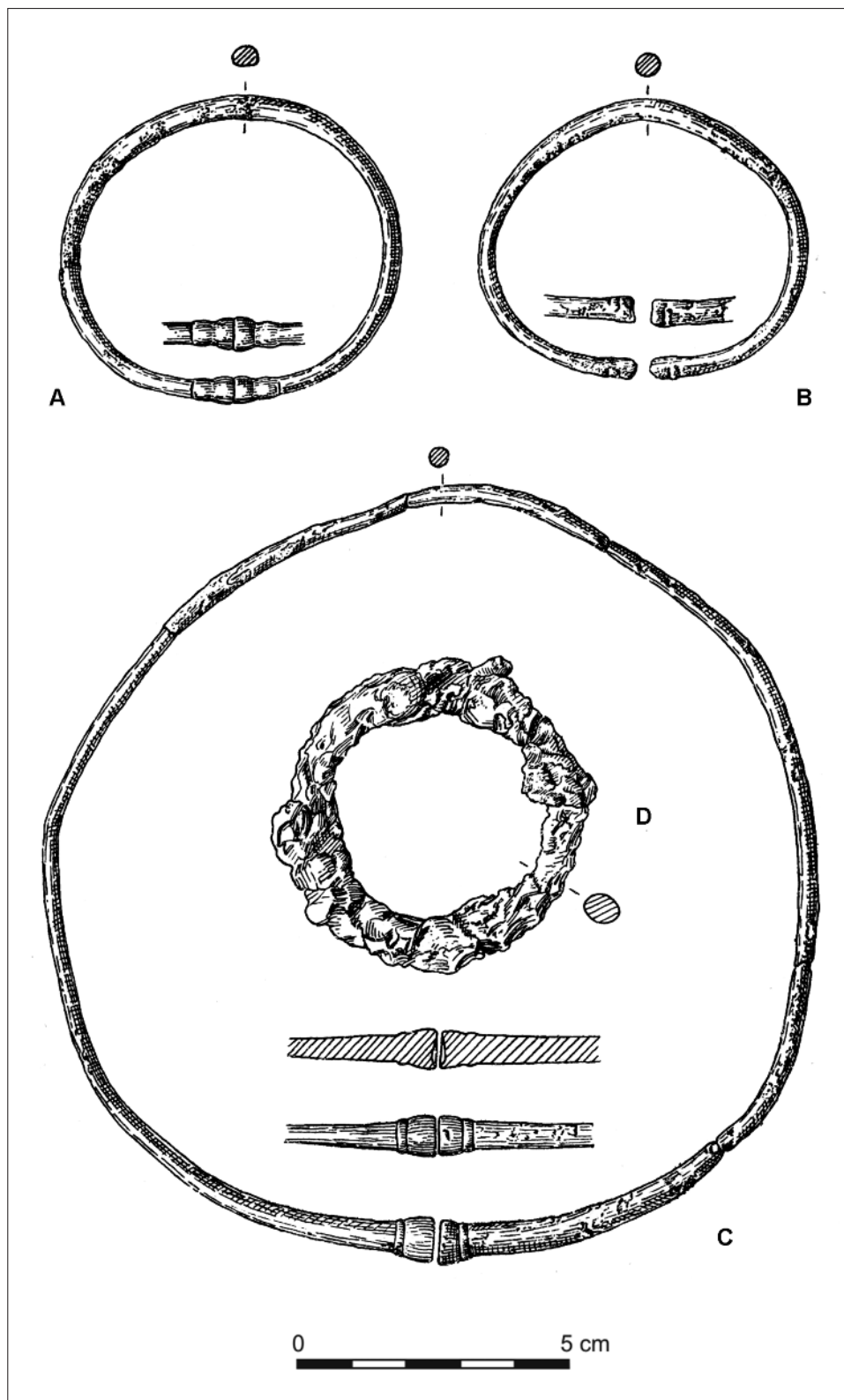
temat formy i wyposażenia tych pochówków. Bezpośrednie sąsiedztwo osady neolitycznej może równie dobrze sugerować znacznie wcześniejszą chronologię wspomnianych grobów. Dlatego informacja o trzech pochówkach celtyckich ze Ściborzyc Wielkich, która zaistniała w literaturze, nie ma podstaw źródłowych.

Grób ze Ściborzyc, ze względu na wyposażenie zmarłej, należy uznać za typowy pochówek z okresu wczesnolateńskiego. Cechy obrządku pogrzebowego – ułożenie zwłok, orientacja głowy w kierunku północnym, rozmiary jamy grobowej – dobrze wpisują się w standardy obserwowane na obszarze Śląska (WOŹNIAK 1970: 79–80; GEDL 1978: 11, ryc. 2), a także Moraw i Czech (LORENZ 1978: 232–237). Dużo więcej interesujących informacji dostarcza analiza wyposażenia grobowego.

Wyjątkowym i stosunkowo rzadkim znaleziskiem jest brązowy naszyjnik z pieczętkowatymi zakończeniami (czes. *nákrčník s pečátkovými konci*, niem. *Halsring mit Pufferenden*) (**Ryc. 11:C**). Zabytki takie są formą typową dla kultury lateńskiej i szeroko reprezentowaną na całym jej terytorium, przy czym duża ich koncentracja notowana jest w Środkowej Europie, a zwłaszcza w północnej części Kotliny Czeskiej (**Ryc. 12**). Naszyjniki tego typu znane są z czterech stanowisk na Dolnym Śląsku, gdzie także stanowiły wyposażenie grobów szkieletowych. Najbardziej zbliżone do egzemplarza ze Ściborzyc są naszyjniki z Kuchar, pow. oławski (JAHN 1931: 111, tabl. II:6, ryc. 9), Polwicy, pow. oławski (JAHN 1931: 12, tabl. II:7, ryc. 13:2), i ze zniszczonego cmentarzyska na stanowisku 1 w Sobocisku, pow. oławski (JAHN 1931: 116, tabl. II:5, ryc. 7:1). Nieco inny okaz, wyróżniający się znacznie większą średnicą zakończeń i plastycznym ornamentem, został znaleziony w Borku Strzelińskim, pow. strzeliński (JAHN 1931: 118, tabl. II:8, ryc. 14:1). Według precyzyjnej klasyfikacji ozdób obręczowych z terenu południowo-zachodniej Słowacji naszyjniki pojawiają się wyłącznie w trzech pierwszych horyzontach grobów, które datowane są na kolejne stadia w obrębie fazy LT B₁ (BUJNA 2005: 139–143). Tę prawidłowość zdaje się potwierdzać dosyć duża seria pochówków, w których wystąpiły tego typu ozdoby. Do chwili obecnej z obszaru Środkowej Europy znamy tylko kilka ich przykładów, i to niemal wyłącznie z Bawarii i Czech, gdzie naszyjniki z pieczętkowatymi zakończeniami znaleziono w kontekście zabytków ze stadium LT B_{2a} (WALDHAUSER 1978: tabl. 2: 8308; KRÁMER 1985: tabl. 28:5, 31:9, 82:16, 91:2; VALENTOVÁ, SANKOT 2011: 330–331, ryc. 45:1). Zdecydowana większość wystąpiła we wcześniej datowanych grobach. Egzemplarz ze Ściborzyc charakteryzuje się stosunkowo prostą formą zakończeń, które mają kształt niewielkich stożków z wydzielonym, dookólnym pogrubieniem. Bardzo podobny okaz znaleziono w grobie 2 z cmentarzyska w morawskiej miejscowości Rousínovec (dzis. Rousínov), okr. Vyškov (ČIŽMÁŘOVÁ 2013: 173, tabl. 50:16), który zawierał ponadto brązowe bransolety (ČIŽMÁŘOVÁ 2013: 173, tabl. 50:15, 51:5), również bardzo zbliżone do jednej

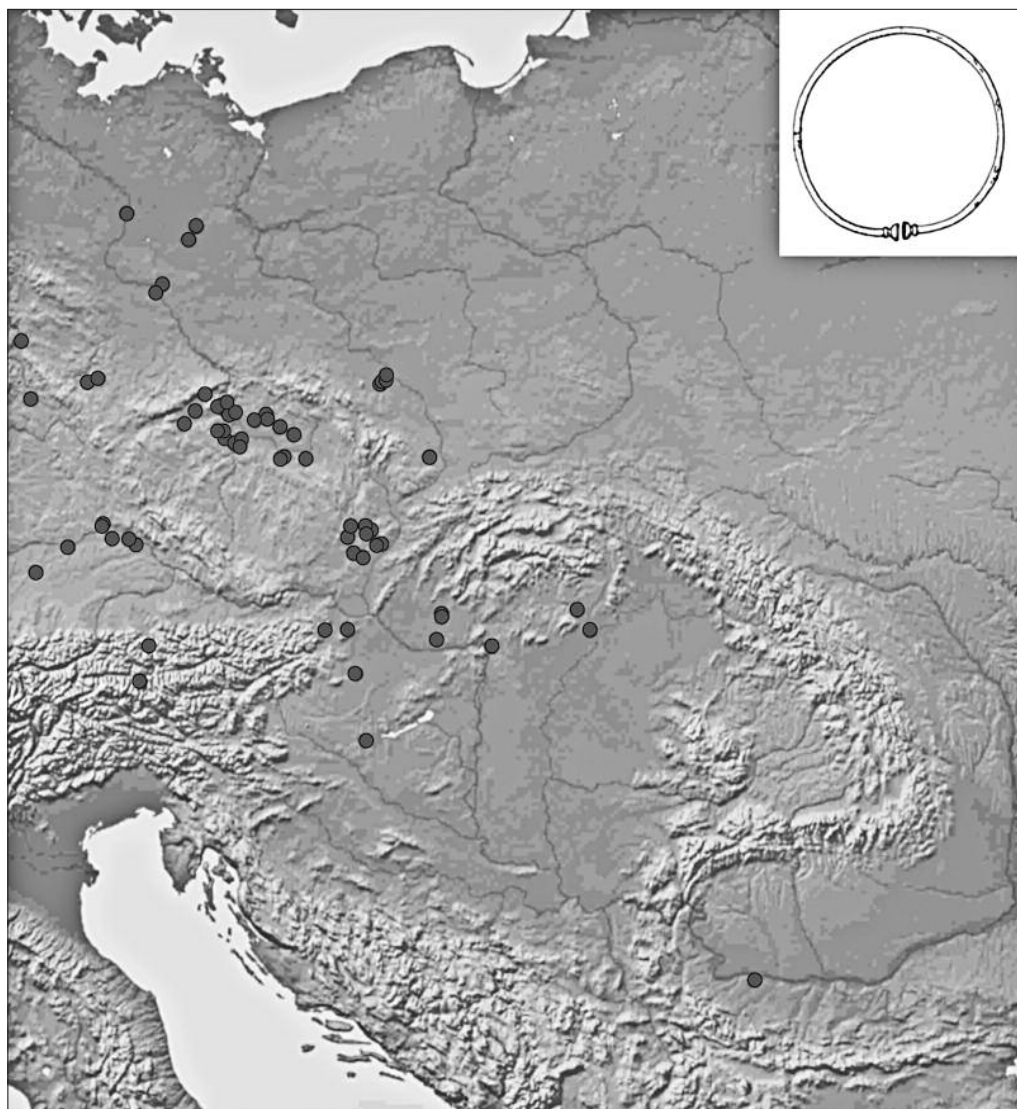
Ryc. 11. Wyposażenie z grobu ze Ściborzyc Wielkich. A–C: brąz; D: żelazo (Archiwum MŚO).

Fig. 11. Grave goods from the burial from Ściborzyc Wielkie. A–C: bronze; D: iron.

z bransolet odkrytych w Ściborzycach. Wspomniany pochówek z Moraw można datować na podstawie czterech zapinek na stadium LT B_{1b} (ČIŽMÁŘOVÁ 2013: 172–173, tabl. 51:1–4). Kolejna dobra analogia to okaz z szkieletowego pochówku z miejscowości Štětí w północno-

-zachodnich Czechach (ZÁPOTOCKÝ 1973: 154, ryc. 16:1). Wspomniany pochówek został najprawdopodobniej zdeponowany również w stadium LT B_{1b}, na co wskazuje znaleziona tu klasyczna odmiana zapinki typu Münsingen (ZÁPOTOCKÝ 1973: 154, ryc. 16:3).

Ryc. 12. Znaleźiska naszyjników z pieczętkowatymi zakończeniami z obszaru Europy Środkowej (oprac. P. Dulęba).

Fig. 12. Finds of necklaces with stamp-shaped endings from Central Europe.

Bransolety⁶ znalezione w grobie ze Ściborzyc różnią się jedynie formą zakończeń. Jedna z nich ma typowe pieczętkowate zakończenia (**Ryc. 11:A**), druga zaś – jedynie ornament w postaci zgrubienia, lekko zaznaczonego od zewnętrznej strony (**Ryc. 11:B**). Dokładną analogią do pierwszej ze wspomnianych ozdób jest bransoleta znaleziona w ciałopalnym pochówku 1305 na cmentarzysku w Kietrzy (GEDL 1978: 31, tabl. II:3). Liczne ozdoby metalowe znalezione w tym pochówku wskazują, że można go łączyć z 2. horyzontem grobów wg R. Gebharda, odpowiadającym stadium LT B_{1b} (GEBHARD 1989). Podobnie datowana jest para takich bransolet z grobu 48 w miejscowości Kutná

Hora-Karlov (VALENTOVÁ, SANKOT 2011: ryc. 48:8,9). Dla drugiej z prezentowanych bransolet można również wskazać dużo dokładnych analogii w inwentarzach grobowych z obszaru Środkowej Europy. Dwie zbliżone bransolety z lekko wydzielonymi zakończeniami pochodzą z niezwykle bogatego w metalowe ozdoby pochówku z Triffling, Lkr. Regensburg w Bawarii (KRÄMER 1985: 171, ryc. 27), gdzie znaleziono między innymi podobny naszyjnik z pieczętkowatymi zakończeniami. Pochówek ten zawierał ponadto, co jest już przypadkiem niezwykle rzadkim w środowisku kultury lateńskiej, drugi naszyjnik, o bardziej archaicznej formie. Zespół ten datuje na stadium LT B_{1b} para brązowych

⁶ Zabytki te były wcześniej mylnie określane jako bransolety siodłowe (WOŹNIAK 1970: 313). Pomyłka ta wynikała z błęd-

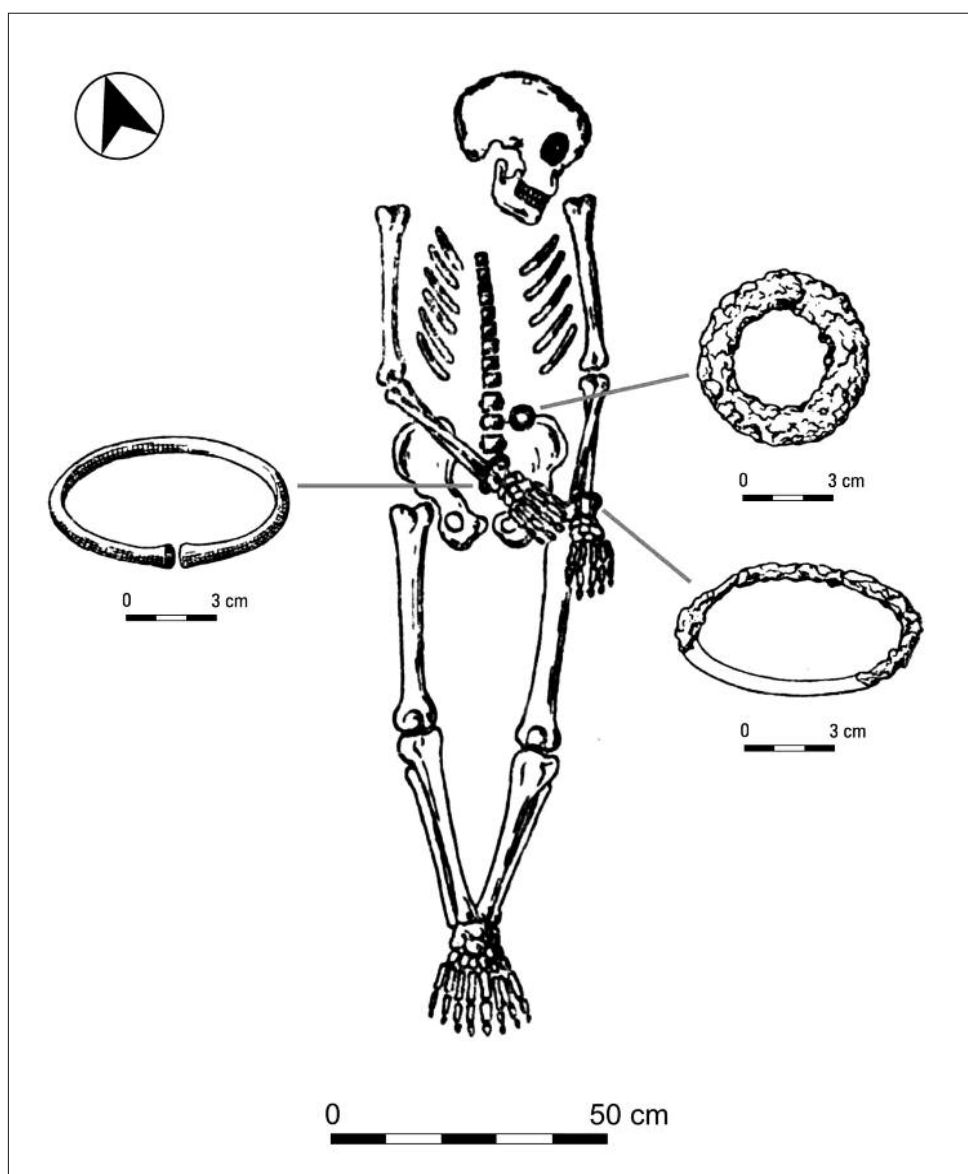
nego określenia, jakim posłużono się w opisie wyposażenia grobu, znajdującego się w archiwum aktowym.

zapinek typu Münsingen. Podobna bransoleta, różniąca się jedynie dodatkową dekoracją w formie niewielkich kółek, wchodziła w skład słynnego depozytu metalowych ozdób złożonego w gorącym źródle na terenie czeskiej miejscowości Duchcov (KRUTA 1971: tabl. 23:8). Obie bransolety znalezione w pochówku ze Ściborzyc to formy, które na obszarze Czech datowane są na stadia LT B_{1b}–B_{1c} (WALDHAUSER 1987: ryc. 4:48,55).

Trudno jednoznacznie wyjaśnić funkcję żelaznego pierścienia. Jego dosyć duże rozmiary (ok. 5,4–5,6 cm) mogą sugerować, że jest to kolejna bransoleta. Zabytek ten można także interpretować jako element pasa, na co wskazuje jego lokalizacja przy miednicy i kości udowej szkieletu (Ryc. 10). Jednak przedmioty takie mają z reguły o połowę mniejszą średnicę i występują w kilku egzemplarzach, co było związane ze sposobem ich użycia jako metalowych elementów pasa wykonanego z surowców organicznych (BUJNA 2011: 40–50, 130–131, ryc. 56). Koliste krążki wykonane

zarówno z brązu, jak i z żelaza, są znane z wielu pochówków kultury lateńskiej datowanych na okres wczesnolateński (BUJNA 2011: ryc. 26). Podobny rozmiarami (średnica 4,8 cm), pojedynczy pierścień żelazny, który na podstawie lokalizacji (Ryc. 13) można interpretować jako element pasa, pochodzi z grobu 4/1943 z niewielkiego cmentarzyska w miejscowości Stary Zamek, pow. wrocławski (RABSAHL 1943: 41, ryc. 25b). Pochówek ten może być datowany na podstawie pozostałych elementów wyposażenia (prosta żelazna bransoleta, brązowa bransoleta z pieczętkowymi zakończeniami) na stadia LT B_{1b}–B_{1c}.

Przytoczone powyżej analogie wskazują, iż analizowany grób ze Ściborzyc Wielkich należy datować na stadium LT B_{1b}, odpowiadające 2. horyzontowi grobów kultury lateńskiej według periodyzacji R. Gebharda. Warto dodać, iż analizowany grób należy do horyzontu najstarszych pochówków celtyckich, jakie do tej pory znamy z terenu Górnego Śląska.

Ryc. 13. Grób 4 z 1943 r. z miejscowości Stary Zamek (wg RABSAHL 1943; oprac. P. Dulęba).

Fig. 13. Burial no. 4 from 1943 from the village of Stary Zamek.

Ryc. 14. Lokalizacja stanowisk 6 i 11 w Roszowickim Lesie na podkładzie niemieckiej archiwalnej mapy sztabowej.

Fig. 14. Localisation of the sites 6 and 11 in Roszowicki Las marked on a German archival ordnance map.

4. Znaleźiska z Roszowickiego Lasu, pow. kędzierzyńsko-kozielski

W zbiorach MŚO znajduje się duża seria zabytków pochodzących z dwóch stanowisk: 6 i 11, które zarejestrowano na terenie miejscowości Roszowicki Las (przed 1945 r. – *Eichrode, Kr. Cosel*)⁷. Ze względu na fakt, iż oba stanowiska znajdują się na granicy gruntów wspomnianej miejscowości (Ryc. 14), część znalezisk opisywano jako pochodzące z sąsiadujących Roszowic (przed 1945 r. – *Roschwitzdorf/Gräfenstein, Kr. Cosel*). W świetle ponownej analizy źródeł archiwalnych można autorytatywnie stwierdzić, że wszystkie te znaleziska pochodzą z jednego dużego stanowiska osadniczego, znajdującego się obecnie na gruntach Roszowickiego Lasu, które współcześnie było badane wykopaliskowo w latach 80. i 90. ubiegłego wieku (CZERSKA 1982; BEDNAREK 1988; 1989; 1990; 1992; 1993; 1994). Oba stanowiska zostały odkryte przez miejscowego nauczyciela Wilhelma Wiczorka, który je wielokrotnie penetrował w latach 1932–1940, dostarczając do Muzeum w Raciborzu sporej liczby zabytków. Z raportów Górnośląskiego Urzędu Prehistorii wynika, że zarówno na stanowisku 6, jak i na stanowisku 11, kilkakrotnie znajdowano fragmenty celtyckich szklanych bransolet, a także fragment brązowej zapinki, brązowe ogniwo pasa łańcuchowego, szklane paciorki, czy wisiorek szklany. Zabytki wydzielone, poza kilkoma ze stanowiska 11, znajdowane na stanowiskach

kultury lateńskiej w Roszowickim Lesie, zaginęły lub zostały zniszczone w 1945 r. Poza wspomnianymi wzmiankami w archiwalnych raportach nie mieliśmy jak dotąd dokładniejszych informacji o tych przedmiotach (por. WOŹNIAK 1970: 309–310). W archiwum MŚO zachowała się jedna fotografia, wykonana najprawdopodobniej przez Georga Raschkego w 1935 r., na której znajdują się najciekawsze przedmioty znalezione na omawianych wyżej stanowiskach archeologicznych:

Stanowisko 6

1. Fragment brązowej zapinki o konstrukcji wczesnolateńskiej; zachowany masywny kabłąk i część pochewki; dł. 4,8 cm (Eingang Nr. 33:55) (Ryc. 15:A).
2. Fragment bransolety z niebieskiego szkła, grupa 14 wg Haevernick; dł. 1,5 cm (Eingang Nr. 33:297) (Ryc. 15:B).
3. Fragment bransolety z niebieskiego szkła, zdobionej zygzakami ze szkła w dwóch innych kolorach, grupa 8b wg Haevernick; dł. 1,4 cm (znalezisko z 1935 r.) (Ryc. 15:C).

Stanowisko 11

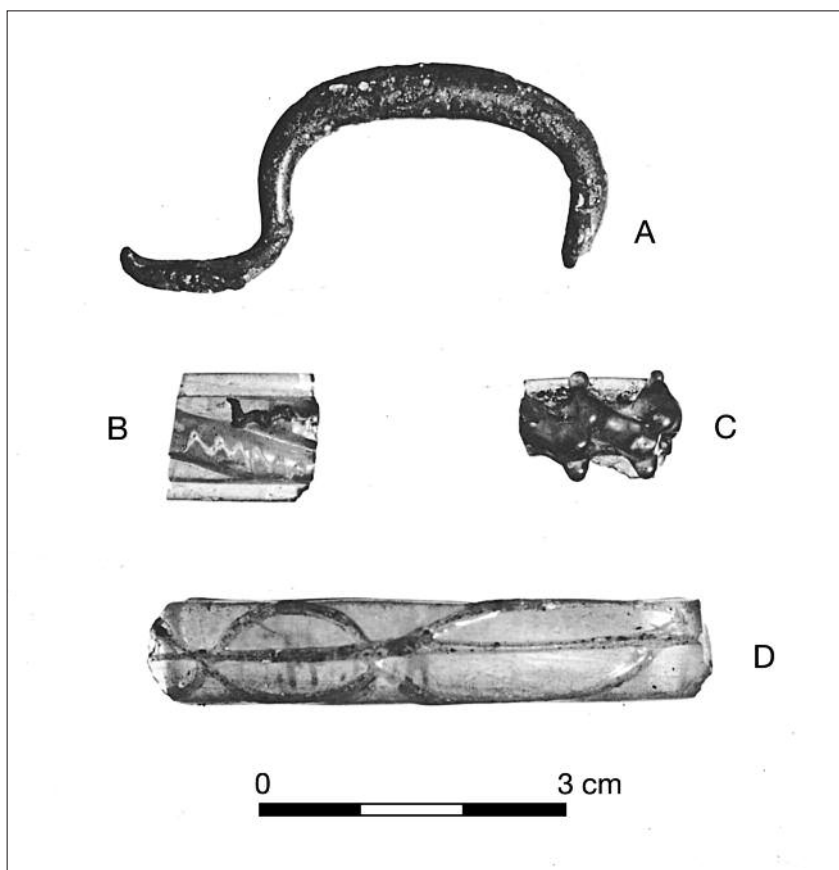
1. Fragment bransolety z jasnoniebieskiego (?) szkła, zdobionej liniami z ciemnoniebieskiego szkła, grupa 5a wg Haevernick; dł. 5,5 cm (znalezisko z 1935 r.) (Ryc. 15:D).

Zbiory: *Landesamt für Vorgeschichte Oberschlesiens/Museum Ratibor* (przed 1945 r.).

⁷ W dokumentacji AZP zmieniono numerację. Stanowisko 6 = 25 (AZP 98-40/36), stanowisko 11 = 28 (AZP 98-40/39).

Ryc. 15. Zabytki z badań powierzchniowych prowadzonych w Roszowickim Lesie w latach 1933 i 1935. A: brąz; B–D: szkło (fot. G. Raschke, Archiwum MŚO).

Fig. 15. Artefacts from surface surveys performed in Roszowicki Las in 1933 and 1935. A: bronze; B–D: glass.

Informacje o kolorach szkła posiadamy dzięki opisowi znajdującemu się w raportach. W przypadku znalezisk ze stanowiska 6 jest w nich dwukrotnie mowa o fragmentach bransolet szklanych wykonanych z niebieskiego szkła. Oba egzemplarze są typowymi okazami tych ozdób, które były zazwyczaj wytwarzane z niebieskiego szkła w odcieniu kobaltowym. Egzemplarze grupy 5a były wykonywane wyłącznie ze szkła o odcieniu jasnozielonym lub zielono-niebieskim. Z tej przyczyny wydaje się, że okaz z Roszowickiego Lasu określony jako jasnoniebieski (niem. *hellblau*), może również dotyczyć szkła w odcieniu zielono-niebieskim. Warto dodać, iż w 1937 r. na stanowisku 11 znaleziono kolejny ułamek szklanej bransolety, który szczęśliwie zachował się w zbiorach Muzeum Śląska Opolskiego. Jest to niewielki fragment (dł. 9 mm) bransolety grupy 14, wykonanej z niebieskiego szkła (WOŹNIAK 1970: 310; KARWOWSKI 1997: 63).

Fragmentarycznie zachowana zapinka brązowa nie może być niestety dokładnie zaklasyfikowana (Ryc. 15:A). Sam kształt i masywność kabłąka, oraz proporcja jego wielkości do wielkości nóżki wskazują, że jest to raczej fragment zapinki o konstrukcji wczesnolateńskiej. Ślady osadnictwa z tego okresu zostały zarejestrowane w trakcie współczesnych badań wykopaliskowych na stanowisku 6, z których pochodzi kompletnie zachowana zapinka typu Münsingen oraz dalsze fragmenty zapinek o domniemanej konstrukcji wczesnolateńskiej (BEDNAREK 1992: ryc. 3:1–3).

Fragmentarycznie zachowane bransolety szklane to zabytki typowe dla znalezisk osadowych kultury lateńskiej. Są to także przedmioty o charakterze doskonałych datowników, głównie ze względu na swoją nietrwałość oraz specyficzną formę poszczególnych egzemplarzy, bardzo dobrze rozpoznawalną nawet w przypadku małych fragmentów. Z osady w Roszowickim Lesie (stanowiska 6 i 11 traktowane łącznie), razem z prezentowanymi poniżej trzema kolejnymi egzemplarzami szklanych bransolet, pochodzi 13 fragmentów tego typu przedmiotów (por. KARWOWSKI 1997: 62–63), co – w skali znalezisk z enklaw kultury lateńskiej w południowej Polsce – jest zbiorem dosyć dużym. Większe serie zabytków szklanych znane są jedynie z produkcyjno-handlowej aglomeracji na stanowisku 4 w Nowej Cerekwi, pow. głubczycki, oraz ze stanowiska 17 w Podłężu, pow. wielicki (KARWOWSKI 1997: 60–61; DZIEGIELEWSKI, PUROWSKI 2011).

Chronologicznie najstarszy i jednocześnie najlepiej zachowany jest okaz, który na podstawie kształtu należy przyporządkować do grupy 5a wg Haevernick (1960). Egzemplarz z Roszowickiego Lasu jest zdobiony dwiema regularnymi falistymi nitkami ciemniejszego szkła, które krzyżując się, tworzą charakterystyczne owale, które dodatkowo przecina centralnie umieszczona trzecia nitka, również wykonana ze szkła innego koloru (Ryc. 15:D). Taki wariant bransolet zaliczonych w obręb grupy 5a wyróżniła w swej pracy już T.E. Haevernick (1960: 47–48, 122–123).

Bransolety grupy 5a i 5b wykonywane z jasnozielonego lub zielono-niebieskiego szkła, w świetle ostatnich ustaleń, są najwcześniejszymi egzemplarzami tego typu ozdób w środowisku kultury lateńskiej (KARWOWSKI 2004: 65–69, ryc. 17, 25). Okazy obu wspomnianych grup należy uznać za zabytki „pan-celtyckie”, albowiem występują niemal we wszystkich regionach osadnictwa kultury lateńskiej (HAEVERNICK 1960: mapa 7; VENCLOVÁ 1990: ryc. 22), niemniej są one relatywnie rzadkie. Opisany okaz jest jak dotąd jedynym znalezionym egzemplarzem grupy 5a z obszaru Polski (**Ryc. 16**). Wzmiankowany przez T.E. Haevernick (1960: 120) egzemplarz z Nowej Cerekwi (niem. *Bieskau, Kr. Leobschütz*), jest w istocie okazem grupy 3b (por. JAHN 1931: 153, tabl. 11:5; KARWOWSKI 1997: 38, przyp. 4). Dwa egzemplarze analogicznych bransolet znaleziono także w bawarskim Manching, gdzie uznano je za importy z obszaru Szwajcarii (GEBHARD 1989: 19, tabl. 29:379,380). Wymienione okazy zaliczono do rzędu (niem. *Reihe*) 33 zgodnie z klasyfikacją typologiczną przyjętą w pracy analizującej zabytki z Manching.

Kolejny egzemplarz należy zaliczyć w poczet grupy 14 wg klasyfikacji T.E. Haevernick (**Ryc. 15:C**). Bransolety grupy 14 wyróżniają się spośród ozdób tego typu specyficznym ornamentem plastycznym w postaci potrójnych guzków. Na obu stanowiskach w Roszowickim Lesie łącznie znaleziono aż pięć egzemplarzy tego typu. Analogiczne przykłady bransolet szklanych znane są z całego obszaru kultury lateńskiej (VENCLOVÁ 1990: 143, ryc. 22). M. Karwowski podzielił okazy grupy 14 na dwa typy, które są jednakowo datowane – wyłącznie na fazę LT C₁, przy czym warto wspomnieć, że występują w zespołach grobowych wraz z formami najstarszymi, wykonanymi z niebiesko-zielonego szkła (KARWOWSKI 2004: 33, 69, ryc. 17, 25). Wzmiankowane typy bransolet w klasyfikacji R. Gebharda zostały zaliczone do rzędu 1, który jest przez niego datowany na fazę LT C₁ (GEBHARD 1989: 128, ryc. 49, 50).

Ostatnia z analizowanych bransolet szklanych z Roszowickiego Lasu należy do grupy 8b wg T.E. Haevernick (**Ryc. 15:B**). Zabytki tego typu są egzemplarzami dosyć powszechnie spotykanymi na stanowiskach kultury lateńskiej, przy czym w największej liczbie znajdowane są na obszarze Zachodniej i Centralnej Europy (VENCLOVÁ 1990: tabl. 21, ryc. 22). Bransolety grupy 8b datowane są przede wszystkim na stadium LT C_{1b}, przy czym sporadycznie pojawiają się w zespołach starszych i przeżywają się również w fazie LT C₂ (VENCLOVÁ 1990: 124; KARWOWSKI 2004: 70, ryc. 17, 25). Podobnie datowane, na stadium LT C_{1b}, są analogiczne formy (rzęd 12) z Manching (GEBHARD 1989: 128, ryc. 50:5).

5. Podsumowanie

Przytaczane w tym artykule przykłady jasno wskazują, iż pomimo odległego czasu, jaki nas dzieli od okresu międzywojennego, nadal istnieje duża liczba niezwykle interesujących, a nieznanych źródeł, które mogą być istot-

nymi przyczynkami w budowaniu obrazu regionalnej specyfiki oraz w datowaniu materiałów kultury lateńskiej z obszaru Śląska. W przypadku wspomnianej jednostki taksonomicznej jest to o tyle istotne, iż dysponujemy relatywnie niewielką liczbą stanowisk badanych metodą wykopaliskową, w związku z tym mamy do dyspozycji mało zespołów zwartych, które mogłyby stać się podstawą do konstruowania systemu chronologii względnej. Zdecydowana większość to znaleziska z badań powierzchniowych, które zazwyczaj nie dostarczają dużej liczby precyzyjnych danych. Opracowanie nowego systemu chronologii dla obszaru Śląska jest pożądane, albowiem współczesny, dynamiczny rozwój technik badawczych bardzo mocno zmienił paletę możliwości, jaką dysponujemy w tym zakresie. Kultura lateńska wywarła olbrzymi wpływ na inne sąsiednie kultury epoki żelaza, które uległy tzw. procesowi latenizacji. Z tego powodu chronologię wspomnianych jednostek „dowiazywano” do chronologii kultury lateńskiej. A zatem zmiany w chronologii kultury lateńskiej mogą również decydować o zmianach w systematyce chronologicznej obowiązującej nie tylko dla terenu Śląska, ale również dla całego międzyrzecza Wisły i Odry. Opracowanie większych serii materiałów pozyskanych z badań wykopaliskowych, które znane są głównie z niewielkich sprawozdań lub komunikatów, pozwoli na rekonstrukcję powiązań ponadregionalnych w obrębie strefy osadnictwa celtyckiego w Europie Środkowej. Prezentowane powyżej zabytki mogą być ważnym uzupełnieniem takich studiów, jednak ze względu na to, iż są efektem przypadkowych znalezisk, brakuje im wielu istotnych danych, które są konieczne do pełnej rekonstrukcji procesu przemian kulturowych, zachodzących na ziemiach Polski w okresie lateńskim.

W chwili obecnej zasięg osadnictwa kultury lateńskiej na obszarze Górnego Śląska może być dokładnie odtworzony, albowiem niemal cały obszar wyraźnie wydzielającej się enklawy osadniczej został objęty akcją AZP. Pewnym problemem jest tylko mała liczba danych pochodzących z terenu Śląska Opawskiego, znajdującego się na terytorium Republiki Czeskiej, gdzie nie ma odpowiedniego, kompleksowego systemu rejestracji danych pochodzących z badań powierzchniowych. Kwerenda archiwalna jest również bardzo istotnym uzupełnieniem nie tylko studiów chronologiczno-typologicznych. O wiele ważniejszym zadaniem jest ustalenie dokładnej lokalizacji dla wielu znalezisk, w tym także o unikatowym znaczeniu, które znamy z obszaru Śląska. Zjawiskiem nagminnym, z którym styka się większość archeologów działająca na tym terenie, jest dublowanie się stanowisk znanych ze źródeł archiwalnych ze stanowiskami z prospekcji terenowej, jedynie pozornie „odkrywanych” w ramach AZP. Przypadek Górnego Śląska jest o tyle trudny, iż w przeciwieństwie do terenu Dolnego Śląska, nie zachowały się do czasów współczesnych mapy, na których w okresie międzywojennym zaznaczano lokalizację poszczególnych stanowisk. Dysponujemy jedynie niewielką liczbą fotografii takich map lub rysunkowych planów z lokalizacją stanowisk. Powoduje to, iż w większości

Ryc. 16. Znaleziska szklanych bransolet grupy Haevernick 5a (oprac. P. Dulęba).

Fig. 16. Finds of glass bracelets of the Haevernick 5a group.

przypadków jesteśmy zmuszeni do drobiazgowej analizy raportów dotyczących poszczególnych znalezisk, które trzeba z kolei korelować z archiwalnymi niemieckimi mapami oraz z mapami obszarów AZP. Oczywiście dotyczy to tych przypadków, kiedy takie dokładne informacje na temat lokalizacji zostały w tych raportach zawarte, co ówczesnie nie było obowiązującym standardem. Analiza archiwaliów jest istotna nie tylko z punktu widzenia czysto naukowego. Dokładna rejestracja stanowisk archeologicz-

nych może mieć również istotne znaczenie ze względów konserwatorskich, a powstała w ten sposób baza danych może być podstawą do lepszego planowania ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dr Przemysław Dulęba
Instytut Archeologii
Uniwersytet Wrocławski
przemdul@gmail.com

Literatura

BEDNAREK M.

- 1988 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na stan. 6 w Roszowickim Lesie, gm. Cisek w 1987 r.*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne” XXX, 65–68.
- 1989 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na osadzie z okresu lateńskiego w Roszowickim Lesie, gmina Cisek, woj. opolskie, przeprowadzonych w 1986*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne” XXIX, 66–69.
- 1990 *Wyniki badań wykopaliskowych na stanowisku 6 i 11 w Roszowickim Lesie, gm. Cisek, woj. opolskie, w 1988 roku*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne” XXXI, 201–204.
- 1992 *Osada produkcyjna z okresu lateńskiego w Roszowickim Lesie, gm. Cisek. Wyniki badań z lat 1989–1990*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne” XXXIII, 43–49.
- 1993 *Osada kultury lateńskiej w Roszowickim Lesie, stan. 6 (25), gm. Cisek, woj. opolskie*, „Studia Archeologiczne” 25, 105–138.

- 1994 *Osada kultury lateńskiej w Roszowickim Lesie, stan. 11, gm. Cisek, woj. Opole. Wyniki badań z 1992 roku*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne” XXXV, 289–296.
- 2007 *Funeral Rite of the La Tène Culture in Upper Silesia*, (w:) E. Droberjar, O. Chvojka (red.), *Archeologie Barbarů 2006. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 3*, České Budějovice, 303–350.
- BREZINOVÁ G.
2000 *Nitra-Šindolka. Siedlung aus der Latènezeit*, Archaeologica Slovaca Monographiae – Catalogi 8, Nitra.
- BUJNA J.
1982 *Spiegelung der Sozialstruktur auf latènezeitlichen Gräberfelder im Karpatenbecken*, „Památky archeologické” 73, 312–431.
1989 *Das latènezeitliche Gräberfeld bei Dubník I*, „Slovenská Archeológia” 37, 245–354.
2005 *Kruhový šperk z laténských ženských hrobů na Slovensku*, Nitra.
2011 *Opasky ženského odevu doby laténskej*, Nitra.
- ČIŽMÁR M.
1975 *Relativní chronologie keltských pohřebišť na Moravě*, „Památky archeologické” 66, 417–433.
- ČIŽMÁŘOVÁ J.
2004 *Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku*, Praha.
2009 *Keltská pohřebiště v Holubicích a Křenovicích*, Pravěk – Supplementum 19, Brno.
2011 *Keltská pohřebiště na Moravě. Okresy Brno-město a Brno-venkov*, Brno.
2013 *Keltská pohřebiště na Moravě. Okresy Blansko a Vyškov*, Brno.
- CZERSKA B.
1982 *Sprawozdanie z badań archeologicznych w rejonie wsi Roszowicki Las, gmina Cisek*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne” XXIII, 41–43.
- DZIĘGIELEWSKI K., PUROWSKI T.
2011 *Uwagi o datowaniu i technikach wykonania celtyckich ozdób szklanych z osady w Podłężu koło Krakowa (stanowisko 17)*, „Przegląd Archeologiczny” 59, 75–135.
- GEBHARD R.
1989 *Der Glasschmuck aus dem Oppidum von Manching*, Ausgrabungen in Manching 11, Stuttgart.
- GEDL M.
1978 *Gräber der Latènekultur in Kietrz, Bezirk Opole*, (w:) M. Gedl (red.), *Beiträge zum Randbereich der Latènekultur*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego CCCCLXXXV, Prace Archeologiczne 26, Kraków – Warszawa, 9–72.
- GODŁOWSKI K.
1973 *Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku (część I)*, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne” II, 255–382.
- HAEVERNICK T.E.
1960 *Die Glasarmringe und Ringperlen der Mittel- und Spätlatènezeit auf dem europäischen Festland*, Bonn.
- HLAVA M.
2008 *Grafit v době laténske na Moravě*, „Památky archeologické” 99, 189–258.
- HOFFMANN W.
1940 *Neue Keltenfunde aus Mittelschlesien*, „Altschlesien” 9, 10–31.
- JAHN M.
1931 *Die Kelten in Schlesien*, Quellenschriften zur ostdeutschen Vor- und Frühgeschichte 1, Leipzig.
- KARWOWSKI M.
1997 *Keltische Glasfunde im polnischen Gebiet*, „Przegląd Archeologiczny” 45, 33–71.
2004 *Latènezeitlicher Glasringschmuck aus Ostösterreich*, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 55, Wien.
- KRÄMER W.
1985 *Die Grabfunde von Manching und die latènezeitlichen Flachgräber in Südbayern*, Ausgrabungen in Manching 9, Stuttgart.

KRUTA V.

1971 *Le trésor de Duchcov dans les collections tchécoslovaques*, Ústí nad Labem.

LORENZ H.

1978 *Totenbrauchtum und Tracht. Untersuchungen zur regionalen Gliederung in der frühen Latènezeit*, „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission” 59, 1–380.

MANGEL T.

2009 *Laténská pohřebiště v horním Polabí*, Hradec Králové.

NEUE BODENFUNDE...

1930 (b.a.), *Neue Bodenfunde. B. Provinz Oberschlesien*, „Altschlesische Blätter” 5/1, 11–15.

1933a (b.a.), *Neue Bodenfunde. B. Provinz Oberschlesien*, „Altschlesische Blätter” 8/1, 19–24.

1933b (b.a.), *Neue Bodenfunde. B. Provinz Oberschlesien*, „Altschlesische Blätter” 8/3, 56–60.

1937a (b.a.), *Neue Bodenfunde. B. Provinz Oberschlesien*, „Altschlesische Blätter” 12/1–2, 65–68.

1937b (b.a.), *Neue Bodenfunde. B. Provinz Oberschlesien*, „Altschlesische Blätter” 12/7–8, 200–204.

PARMA D.

2007 *Laténské sídliště Otrokovice „Chmelín”*, „Pravěk. NŘ” 16 (2006), 325–358.

RABSAHL M.M.

1943 *Keltische Ringe*, „Altschlesische Blätter” 18/1, 40–41.

RASCHKE G.

1933 *Urgeschichtliche Entdeckungen in Oberschlesien*, „Altschlesische Blätter” 8/1, 6–8.

1934 *Bericht über Tätigkeit des staatlichen Betrauungsmannes für kulturgeschichtliche Bodenaltertümer in der Provinz Oberschlesien*, „Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit” 10, 10–19.

VALENTOVÁ J., SANKOT P.

2011 *Das latènezeitliche Gräberfeld Kutná Hora-Karlov (okr. Kutná Hora/CZ). Eine Rettungsgrabung aus den Jahren 1988–1989*, „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz” 58, 279–401.

VENCLOVÁ N.

1990 *Prehistoric Glass in Bohemia*, Praha.

WALDHAUSER J.

1978 *Das keltische Gräberfeld bei Jenišův Újezd in Böhmen*, Archeologický výzkum v severních Čechách 6–7, Teplice.

1987 *Keltische Gräberfeld in Böhmen*, „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission” 68, 25–180.

WOŹNIAK Z.

1970 *Osadnictwo celtyckie w Polsce*, Wrocław – Warszawa – Kraków.

ZÁPOTOCKÝ M.

1973 *Keltská pohřebiště na Litoměřicku*, „Archeologické rozhledy” 25, 139–184.

PRZEMYSŁAW DULĘBA

ON THE BENEFITS OF ARCHIVAL RESEARCH. AN EXAMPLE OF DISCOVERIES RELATED TO THE LA TÈNE CULTURE FROM UPPER SILESIA

Drawing a comprehensive archaeological image of Silesia still has to wait until the documentation left by German researchers is fully elaborated. The insights presented in this paper result from an archival research performed in museums of Upper Silesia which are in possession of information about finds related to the La Tène Culture settlement.

Thanks to the data obtained from the archive of historical documents of the former Upper Silesian Office of Prehistory (*Landesamt für Vorgeschichte Oberschlesiens*), which is currently held by the Museum of Opole Silesia (*Muzeum Śląska Opolskiego*) in Opole, it was possible to expand the previous sparing information about the burial from Baborów, the Głubczyce district. In 1932,

Mr Schneider of Gliwice brought two Celtic vessels found in Baborów. In January 1933, he also drew a report about the context of their discovery. According to the report, the said vessels were found in 1895 inside a clay pit situated within a brickyard owned by Anton Deponte. They were deposited at the depth of ca. 1–1.5 m, in a pit filled with dark soil. Allegedly, there was also a skeleton, but it was removed by the finders. Contrary to the information provided by Z. Woźniak (1970: 293–294), both vessels from the burial, previously known only from mentions in the literature, were not lost and are currently held by the Museum of Upper Silesia (*Muzeum Górnośląskie*) in Bytom. The vase and bowl discovered there were thrown on a wheel and fired in the oxidising atmosphere. Analogous vessels are known from many La Tène burials from Moravia. The burial from Baborów may be dated to phase LT B₂. Typically, vessels were not deposited in La Tène Culture graves. A higher frequency of pottery in grave goods is a regional feature typical for Upper Silesia, Moravia, and the eastern Czech Republic. Sets of more than one vessel appear mostly across the vast area of the Carpathian Basin. Within this area, the number of vessels in a burial ranges from two to seven. A set composed of a vase covered with an upturned bowl is common in cremation urn burials, as aptly exemplified by the burial ground in Kietrz (site 1), the Głubczyce district. However, it is not a rule and analogous grave goods are known from skeletal burials, as shown by burial no. 27 from the Sobocisko, the Oława district.

The lack of information about the grave goods is also a problem in the case of a skeletal burial unearthed in Ściborzyce Wielkie, the Głubczyce district. In 1932, Mrs Wallascheck notified the Upper Silesian Office of Prehistory about a discovery of human skeleton and a bronze necklace. The authorities reacted immediately. Within a few days since receiving the news, the burial, still partially covered with earth, was explored by an archaeologist, Dr. Georg Raschke, and a preparator, Otton Hanske, who drew its proper documentation. The burial was found at the depth of ca. 40–50 cm, whereas the burial pit, partially destroyed during tree grubbing, measured 80×200 cm with its longer axis aligned N-S. The skeleton was buried in an upright position (head directed northwards) with its right

hand on the chest. The grave goods included a bronze necklace, two bronze bracelets, and an iron ring. The artefacts were stored by the Museum in Racibórz (*Museum Ratibor*) until 1945. Currently, they are considered lost or destroyed. The burial was briefly mentioned in some post-war publications. The only information known so far about the grave goods from the Ściborzyce Wielkie came from a description originally contained in an archive which was quoted by Z. Woźniak (1970: 86–87, 313). The archival research performed by the author in the Museum of Opole Silesia in Opole indicated that there was a preserved photographic documentation of the exploration of the burial, as well as detailed drawings of the lost artefacts, which shed much light on them and allowed for correcting the previous, sometimes mistaken, conclusions. Numerous analogies for the necklace and bracelets suggest that the investigated burial from Ściborzyce Wielkie should be dated to phase LT B_{1b}, which corresponds to the 2nd horizon of La Tène Culture burials according to the classification of R. Gebbhard (1989). The discussed burial belongs to the oldest Celtic graves known from Upper Silesia up to date.

Additional archival information regard finds from surface surveys on the sites 6 and 11 in the Roszowicki Las, the Kędzierzyn-Koźle district. Both sites were discovered by a local teacher, Wilhelm Wiczorek, who explored them multiple times in the years 1932–1940 and provided the Museum in Racibórz with a significant number of artefacts. The archive of the Museum of Opole Silesia preserved a single photograph, taken probably by Georg Raschke in 1935, which shows the most interesting finds from the above-mentioned sites. They include: a fragmentarily-preserved bronze brooch of Early La Tène construction and 3 fragments of glass bracelets of groups 5a, 8b, and 14 according to the classification of T.E. Haevernick.

The aforementioned examples show that even today, despite a long time has passed since the Inter-War Period, many extremely interesting sources still remain unknown, which in the future may contribute significantly to altering our views on the regional enclave of the La Tène Culture in Silesia as well as enable precise dating of its relics.

Translated by Maciej Talaga